

حکایت‌های عبید زاکانی (۷)

سرباز جنگجو

(گروه سنی کودک و نوجوان)

گردآوری و تألیف:

محمد شیخ‌الاسلامی

تصویرگری

محمدحسین صلواتی

ویراستار:

هادی عبدی

سرشناسه

شیخ الاسلامی، محمد، ۱۳۷۱ -، گردآورنده

عنوان و نام پدیدآور : سرباز جنگجو (گروه سنی کودک و نوجوان) / گردآوری و تألیف محمد شیخ الاسلامی؛ تصویرگر

محمدحسین صلواتیان؛ ویراستار هادی عابدی.

مشخصات نشر

تهران: انتشارات آریان، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری

۴۰ ص: مصور.

فروست

حکایت‌های عبید زاکانی: ۷.

شابک

۹۷۸-۶۰۰-۸۶۸۸-۸۹-۱ دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۸۶۸۸-۰۱-۴

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

موضوع

عبید زاکانی، عبدالله، - ۷۷۲ ق.

موضوع

Ubayd Zakani, Nizam al-Din

موضوع

عبید زاکانی، عبدالله، - ۷۷۲ ق. - اقتباس‌های

موضوع

داستان‌های طنزآمیز فارسی - قرن ۱۴

موضوع

Humorous stories, Persian - 20th century

شماره افزوده

صلواتیان، محمدحسین، ۱۳۴۰ -، تصویرگر

مناسه اف

عبدی، هادی، ۱۳۶۳ -، ویراستار

دوبنده ننگره

۱۳۹۶ س ۴ ۲۶۳۳ ی ۸۳۴۹ PIR

ردیف دی

۸۵۳/۶۲ [ج]

شماره به شناسه ملی: ۵۰۰۰۶

نام کتاب	سرباز جنگجو
گردآوری و تألیف	محمد شیخ‌الاسلامی
تصویرگر	محمدحسین صلواتیان
ویراستار	هادی عابدی
چاپ و صحافی	معرفت/ جدی
نویت چاپ	اول، ۱۳۹۶
شمارگان	۵۰۰ نسخه
قیمت	۱۹۰۰۰ تومان
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۶۸۸-۸۹-۱
شابک دوره	۹۷۸-۶۰۰-۹۸۷۹-۰۱-۴

تهران: خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، کوچه فاتحی داریان، پلاک ۶، طبقه اول

تلفن: ۶۶۹۷۱۳۴۴ - ۶۶۴۰۰۲۳۵

پست الکترونیکی: info@arayanbook.com سایت: www.arayanbook.com

« حق چاپ و نشر مجدد این اثر برای انتشارات آریان محفوظ است. »

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷	مقدمه
۱۲	گاو و خوک
۱۴	مریض گرسنه
۱۵	خانه‌ام چه می‌شود؟
۱۶	شکایت مرد کوتاه‌قد
۱۸	سرباز جنگجو
۲۰	کدام برتر است؟
۲۱	إنا لله ...
۲۲	بگو این شاءالله
۲۴	فالوده
۲۵	مردم آزار
۲۶	درازگوش کندرو
۲۸	واسطه
۲۹	روباه و سگ

مقدمه

عبید زاکانی کیسے؟

دربارہ شخصیت و وقایع زندگی عبید زاکانی اطلاعات کاملی وجود ندارد. شرح احوال و تاریخ دقیق ولادت و وفات این شاعر لم یفہم، حرای، مانند بیشتر بزرگان علم و ادب این سرزمین در پردہ ابهام مانده است و فقط از برخی قرینہ‌ها و شواہد می‌توان به بخشی از آن راه یافت.^۱

آگاهی ما درباره وی به معلوماتی کہ حمدالله ما - شرح، مؤلف تاریخ گزیده (تألیف بہ سال ۷۳۰ هـ.ق.)، ہمشہری و معاصر عبید، در یکی در حد درباره او نوشتہ محدود می‌شود. پس از حمدالله مستوفی، دولت‌شاہ سمرقندی در تذکرہ خود کہ بہ سال ۸۹۲ هـ.ق. تألیف کردہ، شرحی آمیختہ بہ افسانہ درباره زندگی و شرح حال عبید زاکانی نوشتہ است و در نہایت عبداللہ افندی، مؤلف کتاب ریاض العلماء (تألیف ۱۱۰۶ هـ.ق.) بہ نکاتی درباره زندگی وی اشارہ کردہ است کہ اگرچہ در باب عصر عبید بہ اشتباہ عظیمی دچار شدہ، معلومات گران بہای دیگری درباره برخی تألیفات او ذکر کردہ است. دیگر مؤلفان، ہرچہ در باب عبید نوشتہ‌اند، ہمگی از اطلاعاتی است کہ این سہ منبع در اختیار آنان گذاشتہ است.

۱. رک. مقدمہ کلیات عبید زاکانی، نوشتہ پرویز اتابکی، عباس اقبال.

به گفته حمدالله مستوفی، عبید از خاندان زاکانیان است. زاکانیان شاخه‌ای هستند از عرب بنی خفاجه که به قزوین مهاجرت کرده و در آنجا ساکن شده بودند. از این خاندان دو شاخه بسیار مهم به شهرت رسیدند که گروهی از آنان اهل دانش و علم و حدیث بودند و گروهی که املاک و اسباب فراوان داشتند. نام کامل وی، مولانا نظام‌الدین عبیدالله زاکانی است که به‌راستی یکی از ستارگان فروزان آسمان شعر و ادب ایران و از بزرگ‌ترین لطیفه‌پردازان چیره‌دست روزگار است.

نرقه و هنر شاعرانه عبید زاکانی

عبید در انواع سبک‌ها، جمله قصیده، غزل، رباعی، مثنوی، قطعه، ترکیب‌بند، ترجیع‌بند و تضمین به استادانه‌ترین چرخه تمام‌تر ذوق شاعرانه خود را آزموده و به‌راستی داد شعر و شاعری داده است.

* در این بخش به ذکر چند بیت نرقه‌ای عبید بسنده می‌کنیم:
قصیده‌ای از حافظ در مدح ابواسحاق:

سپیده‌دم که صبا بوی لاله باغ گیرد
چمن ز لطف هوا نکته بر رخسار گیرد
هوا ز نکه‌ت گل در چمن تنقوین دهد
افق ز عکس شفق رنگ گلستان گیرد
نوا ی چنگ بدان سان زند صلا ی صیوح
که پیر صومعه راه در مغان گیرد

تا پایان قصیده

قصیده‌ای از عبید زاکانی در مدح ابواسحاق:

سپیده دم علم صبح چون روان کردند
مدبران امور فلک ز راه ختن
به صد لباس برآمد سپهر بوقلمون
ز مهر بر سر آفاق زرفشان کردند
به تیرگی ز حبش لشکری روان کردند
چو صبح را تتق از ساده پرنیان کردند

تا پایان قصیده

* چند بی از غزلیات عبیدزاکانی در سبک عراقی:

جای بیا که بی تو دلم را قرار نیست
یوانه این چنین که منم در بلای عشق
گر خواهانت ، راد و اگر اندن آرزوست
بیشم من صبر و انتظار نیست
دل عافیت نخواه و عظم به کار نیست
آن کن که رای توست ، مرا خدای نیست

تا پایان غزل ...

* نمونه ای از رباعیات عبیدزاکانی با خلق مضمون لطیف:

زین گونه که این شمع روان می سوزد
گر گریه کنیم، هر دو با هم شاید
گویی ز فراق دوستان می سوزد
کاو را و مرا رشته جان می سوزد

گذشته از ذوق و هنر شاعرانه عبید، عموم مردم، او را به لطیفه‌گویی و طنازی می‌شناسند که همین مسأله، جایگاهش را در پهنه ادب فارسی، از دیگر بزرگان ممتاز ساخته است.^۱

لطیفه‌های شیرین عبیدزاکانی

در لایه‌های نهان لطیفه‌های عبید، کنایات نیشدار و انتقاداتی تلخ نهفته است که خردمندان آن را درمی‌یابند و درک می‌کنند که فریادهای بی‌صدای بزرگانی چون عبید، از کجا، خا به خا به و چه دردهای بی‌درمانی قلب خسته و روح لطیف او را آزار داده است. به روی، لطایف عبید زاکانی تنها هزل صرف نیست، بلکه زمینه آن بر جد نهاده شده و انتقاد، مدد شامل می‌شود.

عبید در مقدمه رساله^۲ لگشا به این نکته، با دقت هرچه تمام‌تر اشاره کرده است: «و چنین گفت مؤلف بن ردت و محرر^۳ این مقالت ... که فضیلت منطق که شرف انسان بدو منوط^۴ است ... دور است. یکی جد و دیگری هزل و رجحان^۵ جد بر هزل مستغنی^۶ است و چنانکه ج^۱ م موجب لال است، هزل دایم نیز باعث استخفاف^۷ و کسر عرض می‌شود و قدما در این باب گفته‌اند:

جد همه ساله جان مردم بخورد / هزل همه روزه آب مردم ببرد»

عبید زاکانی، هزل و مزاح را وسیله انتقاد و انگیخته^۸ برای پاک‌سازی اخلاق در نظر می‌گیرد و در لایه‌های نهان آثار خویش از رنج‌های جانکاهی^۹، رنج و روح دانیان و متفکران روزگار او سنگینی می‌کرد، گاه به صورت هزل سخن گفت است

وفات عبید

تقی‌الدین کاشی در تذکره خود، سال مرگ عبید را ۷۷۲ هـ.ق. و صادق اصفهانی در

۱. رک. مقدمه پرویز اتابکی بر کتاب کلیات عبید زاکانی.

۲. نویسنده

۳. وابسته

۴. برتری

۵. بی‌نیاز

۶. خوار شمردن

۷. شکستن آبرو

کتاب شاهد صادق، آن را در سال ۷۷۱ هـ.ق. دانسته است.^۱

آثار و تألیفات عبید زاکانی

با توجه به عمر نسبتاً طولانی عبید، از او آثار و اشعار و تألیفات چندانی به جا نمانده است. شاید یکی از دلایل مهم این مسأله، پیریشانی احوال و اوضاع نابه‌سامان زمانه عبید بوده که سبب شده است آثار بیشتری خلق نکند.

مجموعه اشعار جد عبید بیش از سه‌هزار بیت و حجم رسایل گوناگون او از یک برابر و نیم > بم^۱ستان سعدی بیشتر نیست. اکنون اشاراتی گذرا بر آثار وی خواهیم داشت:

۱. کلیات اشعار > قصیده، غزل، ترجیع‌بند، ترکیب‌بند، مثنوی، قطعه و رباعی که در کتابی با نام کلیات عبید زاکانی، به چاپ رسیده است.

۲. مثنوی عشاق‌نامه. عبید، این اثر را در سال ۷۵۱ هـ.ق. به نام شاه شیخ ابواسحاق به نظم درآورده و این مثنوی > ند. ۱۱ قبل، یک بار در تهران به چاپ رسیده است.

۳. کتاب نوادر الامثال: این کتاب به > بی و مشتمل بر امثال و حکم و اشعار حکما و بزرگان است که تاکنون به چاپ نرسیده است.

۴. کتاب اخلاق الاشراف: رساله‌ای بسیار شایسته^۱ است که در آن، عبید دربارهٔ برخی فضایل اخلاقی مانند حکمت، عفت، شجاعت، عدالت، سخاوت، بردباری و وفا بحث کرده و این ویژگی‌ها را در اخلاق بزرگان و اشراف مورد بررسی و امتداد قرار داده است. این رساله در سال ۷۴۰ هـ.ق. تألیف شده است.

۵. ریش‌نامه: این اثر رساله کوچکی است دربارهٔ ریش و ویژگی‌های آن.

۶. صد پند: این رساله در سال ۷۵۰ هـ.ق. تألیف و در آن صد پند شیرین، گاه با چاشنی طنز مطرح شد.

۷. رساله تعریفات: شامل ده فصل است و آن را «ده فصل» نیز می‌خوانند. عبید در این اثر دربارهٔ تعدادی از اصطلاحات به زبان طنز سخن گفته است.

۱. رک. کلیات عبید زاکانی، مقدمه عباس اقبال.

۸. اشعار هزلویه و تضمینات.

۹. رساله دلگشا: از جمله آثار بسیار شیرین و جذاب عبید، رساله دلگشا است که در آن حکایت‌های عربی و فارسی به زبانی طنز و گاه حکمت‌آمیز و جد نوشته شده است.

۱۰. مکتوبات قلندران: دو نمونه از نامه‌های گروه خاصی از جامعه که به آن‌ها «قلندر» می‌گفتند و عبید آن را به زبان طنز می‌نویسد.

۱۱. فال نامه بروج: رساله‌ای انتقادی و مختصر درباره گرفتن فال و موضوعاتی مانند آن که تاکنون به چاپ نرسیده است.

۱۲. نامه وحوش و طیور: این اثر نیز مانند اثر گذشته به چاپ نرسیده و موضوع کلی آن این است که هر یک از پرندگان و حیوانات در فال ما چه نقش و تأثیری دارند.

۱۳. منظره وحش گریه: این منظومه، در وزن بحر خفیف و جزو بلندترین قصاید اوست که در آن سخن از ریاکاری گریه‌ای است که با فریب و نیرنگ، موش‌ها را از بین می‌برد و در نهایت نیز منتهی به رعب بین آن‌ها اتفاق می‌افتد.

۱۴. مقامات^۱.

منابع و مآخذ

از جمله منابع موجود درباره عبید، کتاب کلیات عبید^۱ و لطایف است که براساس نسخه استاد عباس اقبال و چند نسخه دیگر، به شرح و ترجمه آیات و عبارات از پرویز اتابکی و به همت انتشارات زوار به چاپ رسید. در این اثر مورد مطالعه قرار گرفته است. علاوه بر این، نسخه الکترونیکی رساله دلگشا که براساس کلیات عبید زاکانی استاد عباس اقبال، گردآوری شده و به دلیل خوانایی عبارات و کلمات به‌هنگام بازنویسی مورد استفاده قرار گرفته، از این دسته است.

سومین منبع گزیده طنز عبید زاکانی، از ابوالفضل زرویی نصرآباد است که در انتشارات همشهری به چاپ رسید و مورد مطالعه مؤلف این کتاب قرار گرفت.